

РЭЦЭПЦЫЯ БІБЛЕЙСКІХ МАТЫВАЎ У П'ЕСАХ Г. МАРЧУКА І А. ДУДАРАВА

Біблейская тэматыка, хрысціянскія вобразы і сімвалы, пераасэнсаванне евангельскіх і старазапаветных сюжэтаў былі заўсёды адной з невычэрпных крыніц паглыбленага мастацкага адлюстравання з'яў рэчаіснасці і крытэрыем мастацкага ідэалу. Шматпланавая ўніверсальнасць евангельскага сюжэтна-вобразнага матэрыялу становіцца асновай узнікнення новых літаратурных твораў, своеасаблівых варыянтаў біблейскіх падзей, што дазваляе кожны раз пераасэнсоўваць значнасць біблейскай спадчыны. Пры звароце да традыцыйных вобразаў і сюжэтаў, якія, адпаведна, адлюстроўваюцца праз прызму пісьменніцкага светаўспрыняцця, адбываецца трансфармацыя іх унутранай і знешняй формы, што дазваляе рэцыпіентам меркаваць пра аўтарскія мастацкія і эстэтычныя арыенціры, прыярытэты і творчыя імкненні.

Кожны мастак слова па-рознаму выкарыстоўвае гэтыя магчымасці: нехта апелюе да шматмернасці і ўніверсальнасці біблейскіх вобразаў на ўзроўні сімволіка-алегарычнага сэнсу (А. Дудараў “Адцуранне”), хтосьці звяртаецца на падтэкставым, інтэртэкстуальным узроўні да дзеючых асоб бібліі (Г. Марчук “Дарога ў Іерусалім”). Але яднае іх усіх жаданне праз творчую трансфармацыю біблейскіх вобразаў і матываў сцвердзіць найбольш актуальныя і балючыя праблемы сённяшняга часу, такія як руйнаванне маральна-духоўнага здароўя нацыі, адцуранне ад сваёй спадчыны, адыход ад крыніцы сапраўднай духоўнасці, а таксама перараджэнне і адраджэнне душы чалавека.

Надзвычай асацыятыўная ў дадзеным ракурсе п'еса А. Дударава “Адцуранне”, дзе драматург, спалучаючы два планы дзеяння – рэальны і іррэальны, – паказвае шлях да адраджэння чалавека, які заключаны ў любові да бліжняга, у спагадзе, у вяртанні да духоўных скарбаў. Рэальны план дзеяння адбываецца ў цэнтры ліквідацыі наступстваў Чарнобыльскай катастрофы, менавіта сюды прыходзяць “абраныя”, тыя, каму наканавана памерці, каб пасля ўваскрэснуць з мэтай аднавіць здавалася ўжо безваротна страчанае і знішчанае – разбураную капліцу. Гэтыя людзі не адрозніваюцца чыстым сумленнем, наадварот, яны нясуць пэўны адбітак граху (злачынства, забойства). Разам з тым, яны – тыя, хто яшчэ не поўнасцю згубіў у сваёй душы чалавечнасць. Кожны з персанажаў – своеасаблівы сімвал-тып, які сцвярджае, з аднаго боку, заганы, а з іншага – сапраўдную духоўнасць.

Найбольш паказальным і біблейска суаднесеным на падтэкставым узроўні з'яўляецца вобраз Вешчуна, пасланца Бога. Т. Аўдоніна адзначае, што ён – “асаблівы персанаж, які нагадвае калектыўны вобраз, зборную

дзеючую асобу прадстаўлення” [1, с. 107]. Менавіта на яго аўтар ускладвае місію Прарока, які абуджае ў душах герояў даўно забытае. Бачыць гэтага героя могуць толькі тыя, хто памёр, ці тыя, хто знаходзіцца на тонкай мяжы жыцця і смерці. Вуснамі Вешчуна аўтар прамаўляе біблейскія прароцтвы, яго словы “вельмі часта нагадваюць ракавыя вершы Апакаліпсіса” [1, с. 108]. Напрыклад, наступныя: “Калі з дыму выйшла саранча, то сказана ёй, каб не рабіла шкоды траве зямной, і ніякай зеляніне, і ніякаму дрэву, а толькі адным людзям, што не маюць пячаці Боскай на чале сваім...<...> І дадзена ёй не забіваць іх, а толькі мучыць пяць месяцаў... <...> У тыя дні людзі будуць шукаць сьмерці, ды не знойдуць; пажадаюць памерці, ды сьмерць уцячэ ад іх...” [2, с. 10]. На яго руках Ліквідатар прачытае: “Каго Я люблю, тых віну і караю...” [2, с. 11]. У гэтым героі некаторыя персанажы пазнаюць “месію” (пра гэта сведчаць і раптоўныя з’яўленні і знікненні, і яго бачнасць толькі да абраных), што пашырае магчымасці пры інтэрпрэтацыі і дазваляе выходзіць на іншы, больш глыбокі, узровень сімвалічна-алегарычнага зместу твора.

Падобная да “Адцування” ў адносінах рэцэпцыі біблейскага своеасаблівага п’еса Г. Марчука, яго “драматургічнае апавяданне” “Дарога ў Іерусалім” (1997). Асабліваецца твора заключаецца ў яго эпічнасці, які “хутчэй разлічаны для чытання, а не для пастаноўкі на сцэне” [5, с. 88]. Адметнае месца дзеяння – вечны горад ля слаўтай Сцяны Плачу. Іерусалім – горад трох рэлігій: іўдаізму, хрысціянства і ісламу, таму і героямі становяцца людзі дадзеных канфесій. А гэта, у сваю чаргу, дазваляе пісьменніку заглыбіцца ў анталагічнае даследаванне росшукаў шляхоў да Бога. У сваім дзённіку “Салодкія слёзы” мастак адзначае, што “мэта ўсіх рэлігій адна, метады – розныя: дапамагчы чалавеку як мага хутчэй адысці ад жывёльнага стану да пачатку боскага. Бог ёсць вобраз для пераймання” (тут і далей пераклад аўтара. – *Л.І.*) [4, с. 24]. Разважанні дзеючых асоб вызначаюцца філасафічнасцю і глыбінёй.

Асноўная ідэя твора ўкладваецца ў вусны рабіна (варыянт вобраза прарока), які на інтэртэкстуальным узроўні выяўляе сувязі з біблейскім габрэем Мардахэем, адным з асноўных дзеючых асоб кнігі “Эстэр” Старога Запавету. Прычым на сувязь рабіна і біблейскага персанажа ўказваецца ў тэксце п’есы, калі герой Г. Марчука сцвярджае: “Да зыходаў я звык” [3, с. 81]. Відавочна, што прадстаўнік габрэяў XX стагоддзя ніякім чынам не мог удзельнічаць у зыходзе, паколькі Мардахэй у свяшчэннай кнізе паказаны як выгнаннік у час Вавілонскага палону. Тыпалагічная сувязь персанажаў прасочваецца не толькі ў сугучнасці імён, але і ў імкненні абодвух да выратавання свайго народа, у служэнні Богу. Аднак прачытанне створанага драматургам вобраза не можа быць аднабаковым. Апрача сувязі з біблейскім героем аўтарам для надання большай значнасці і павелічэння асацыятыўных сувязей выкарыстоўваецца біблейскі міф пра вечнага жыда. Узаемасувязь міфічнага персанажа і рабіна выяўляецца ў іх

“вечнасці”, творца неаднаразова падкрэслівае гэтую асаблівасць: “Я перажыў вавілянян і асірыйцаў, рымлян, арабаў, персаў, крыжаносцаў, турак... Перажыву і англічан” [3, с. 81]. На гэтую ж якасць звяртае ўвагу і І. Штэйнер: “Складваецца ўражанне, што марчукоўскі герой несмяротны, бо ён практычна адзін і той жа ў лютым 1946 года і раніцай 1995 года” [5, с. 88].

Мардзехай нікога не асуджае, клапаціцца пра іншых і імкнецца прымірыць людзей, бо не бачыць розніцы паміж рэлігіямі, галоўнае – гэта чалавечая душа, якая верыць у Бога, жыве па агульначалавечых законах: “І чаму ўсе шукаюць тое, што нас раз’ядноўвае, і не бачаць ці бачыць не жадаюць тое, што можа нас аб’яднаць?” [3, с. 100]. Рабін не прымае жорсткі тэрор, што адзначае і І. Штэйнер: “Ён даволі неадназначна ўспрымае законы продкаў і па-філасофску разважае пра дылему: ці ваяваць са зброяй у руках за свабоду і незалежнасць, ці чакаць, калі нехта прынясе іх як дарунак” [5, с. 89]. Пазіцыя Мардзехая выяўляецца ў словах, звернутых да свайго вучня мастака Аарона, які выбраў шлях тэрарызму: «Ты, Аарон, з роду первасвяшчэнніка Аарона. Удзел твой не вінтоўка, а Агада, Агада і Талмуд. Лячыць людзей, іх душы, умацоўваць іх веру ты павінен не пралітай крывёй – словам. Ты памятаеш заснавальніка Давіда? І што Гасподзь тады яму сказаў? “Давід, жаданне тваё паставіць Храм на Храмавай гары я ўхваляю, але пакладзі на месца першы камень. Няхай Храм пабудуе сын твой Саламон”» [3, с. 82].

Пісьменнік уводзіць у тэкст урыўкі з Бібліі, некаторыя малітвы, што садзейнічае не толькі стварэнню атмасферы п’есы, але і паказвае адносіны драматурга да хрысціянства. У гэтым творы Г. Марчука, як ні ў якім іншым, загучала на поўную моц ідэя хрысціянскай любові, мудрасці, непрыняцце тэрору. Рэлігія не можа служыць апраўданнем ваенных дзеянняў, гвалту і забойстваў.

Новыя грані ў творы набывае вырашэнне праблемы граху і пакарання, якая, як звяртаецца ўвага ў п’есе, не можа мець адназначнай трактоўкі. Так, у спрэчцы пра Флавія Мардзехай сцвярджае ідэю ўсёдаравання: «Канешне, пляма здрадніка і перабежчыка хавае ад гарачых выбар Бога, прызначэнне гісторыка, які вам ненавісны. Але не было б яго, не апыніся ён саветнікам у Васпасіяна, Ціта – і хто б напісаў нам “Іудзейскую вайну”? Ды я больш праўдзівых старонак любові, спачування і гордасці народу сваему не бачыў» [3, с. 82]. Таму ў кожным учынку трэба шукаць схаваныя сэнсы, якія могуць паказаць адваротны бок медаля.

Мастак раскрывае вобразы сваіх персанажаў праз супастаўленне: рабін Мардзехай і Аарон, манахіня Алена і ігумення Еўдакія, Фарух і араб-экстрэміст, Рональд і Джон. Адны з іх праяўляюць лепшыя якасці, здольны да разумення і ўсёдаравання, сімвалізуючы светлы бок чалавечай натуры, іншыя сталі на шлях цемры, неразумення, эгаізму, тэрору, у іх сэрцах зло пачынае паглынаць дабро. “Дарога ў Іерусалім” – гэта твор са складанымі

чалавечымі ўзаемадачынненнямі, з супрацьстаяннем характараў, суіснаваннем поруч з дабром зла, з чалавечнасцю і гуманізмам – абыякавасці.

У драме знаходзяць сваё адлюстраванне такія асноўныя хрысціянскія матывы, як пакутніцтва, хрысціянская любоў, дараванне, выкараненне зла, святло і цемра. Дадзены твор надзвычай асацыятыўны, напоўнены імпліцытным сэнсам. Сімвалам выступае сам горад Іерусалім, рабін на падтэкставым узроўні звязваецца з вобразам вечнага жыда, легенда пра якога ўведзена ў п'есу. Пэўным знакам з'яўляецца назва, якая заключае ў сабе важную сэнсавую нагрузку для інтэрпрэтацыі зместавага ўзроўню твора. Дарога ў Іерусалім – гэта шлях да ўнутранай раўнавагі, духоўнасці і сапраўднай веры. Біблейскі вобраз Мардахэя (у аўтарскай трактоўцы рабін Мардзехай) у гэтым творы выступае асновай, тым будаўнічым матэрыялам, на якім трымаецца п'еса і ўвасабляецца ідэя. Ён становіцца стрыжнем развіцця падзей, праз яго ўспрыняцце раскрываецца глыбіня маральнага і духоўнага стану сучаснага грамадства.

Такім чынам, аналіз драматургіі Г. Марчука і А. Дударава дазваляе меркаваць пра характар рэцэпцыі Бібліі ў іх творчасці. П'есы канцэнтруюць у сваёй зместавай структуры найбольш важныя і значныя анталагічныя і філасофска-псіхалагічныя аспекты трансфармацыі біблейскіх вобразаў і матываў. У творах паяднаны традыцыйныя сюжэты і пласты нацыянальнай рэчаіснасці: беларускай у адносінах да А. Дударава і яўрэйскага свету ў “Дарозе ў Іерусалім” Г. Марчука, гэта дапамагае апошняму павялічваць ступень абагульнення ў творы. Біблейскі дыкурс уваходзіць у драматургію на ўзроўні падтэксту і асацыятыўных сувязяў, што спрыяе шматаспектнаму прачытання падзей і вобразаў у плане нацыянальнага светабачання і светаўспрымання. Зварот да біблейскіх вобразаў дазваляе аўтарам не толькі больш глыбока даследаваць рэчаіснасць, але і выказваць свае філасофскія і духоўна-эстэтычныя погляды.

Літаратура

1. Аўдоніна, Т.В. Жыць на зямлі... (Філасофія быцця ў драматургіі А. Дударава і класічная традыцыя): манаграфія / Т.В. Аўдоніна. – Гомель : УА “ГДУ імя Ф. Скарыны, 2005. – 127 с.
2. Дудараў, А. Адцуранне / А. Дудараў // Беларусь. – 1994. – № 4. – С. 10–13.
3. Марчук, Г. Дорога в Иерусалим / Г. Марчук // Неман. – 1997. – № 12. – С. 78–106.
4. Марчук, Г. Сладкие слёзы: дневник / Г. Марчук. – Минск: Адукацыя і выхаванне, 2010. – 248 с.
5. Штэйнер, І.Ф. Сусвет, убачаны здалёк: творчасць Георгія Марчука: манаграфія / І.Ф. Штэйнер. – Гомель : УА “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2003. – 95 с.